

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De sociale en economische positie van schippers in het Westfrieze dorp Schelinkhout rond 1700

Boon, P.

Citation

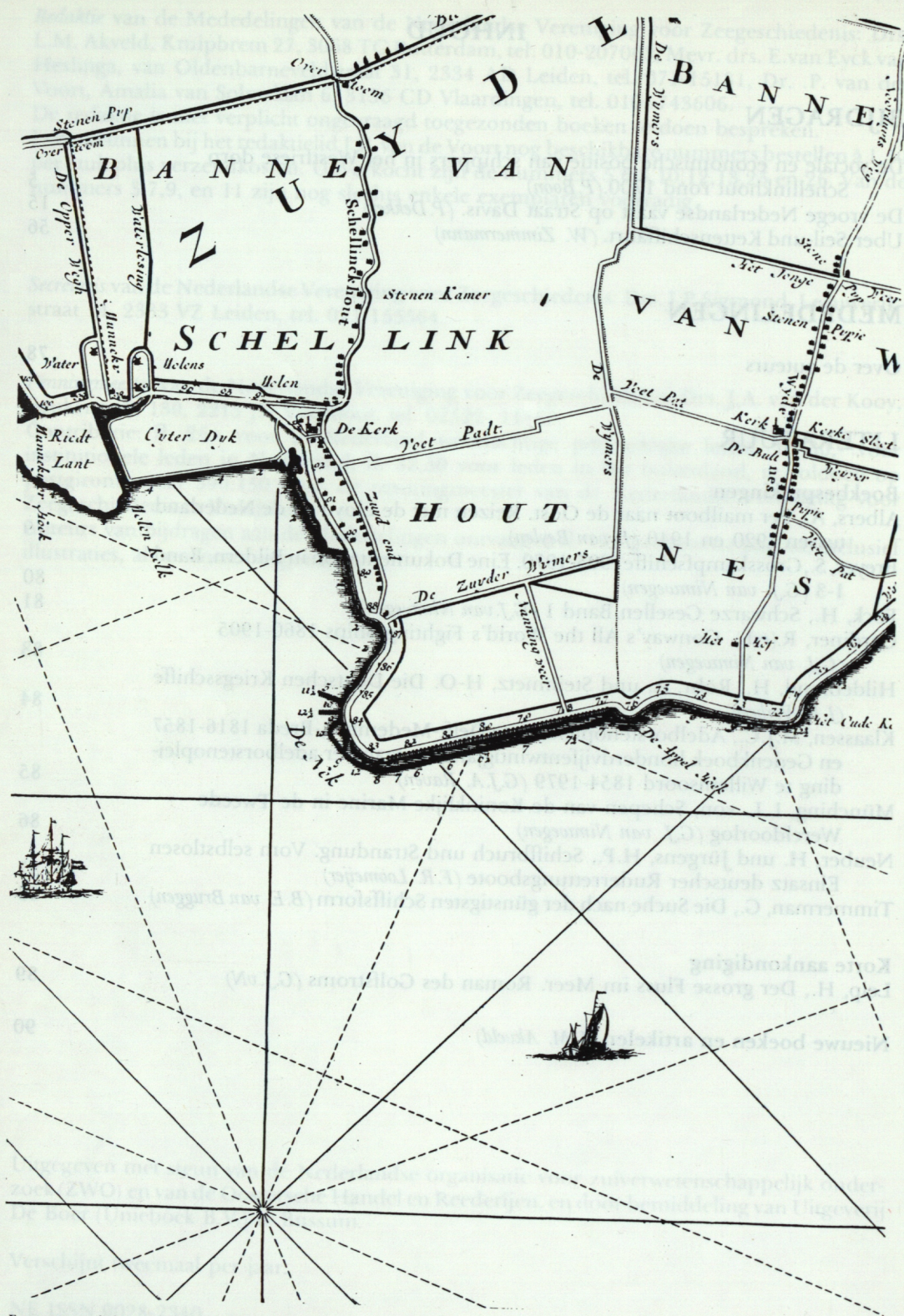
Boon, P. (1979). De sociale en economische positie van schippers in het Westfrieze dorp Schelinkhout rond 1700. *Mededelingen Van De Nederlandse Vereniging Voor Zeegechiedenis*, 39, 4-14. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4305584>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4305584>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Fragment van de kaart van Drechterland getekend door Govert Maartensz Oostwoud, schoolmeester en mathematicus te Hem, uitgave 1743

BIJDRAGEN

De sociale en economische positie van schippers in het Westfriesse dorp Schellinkhout rond 1700

P. Boon

Inleiding

In zijn studie 'Het Noorderkwartier' leidt A.M. van der Woude het hoofdstuk over de scheepvaart in met de konstatering dat het een betreurenswaardig, maar begrijpelijk feit is dat er voor dit gebied zo weinig kwantitatieve gegevens over de scheepvaart (en visserij) bekend zijn. 1) De overheid was echter vrijwel nooit geïnteresseerd in de bemanning der schepen en er zijn dan ook nooit systematisch gegevens verzameld. Hetzelfde geldt uiteraard voor West-Friesland; daarbij komt echter nog het feit dat een onderzoek als dat van Van der Woude of een studie van beperktere opzet over de betekenis der scheepvaart voor laatstgenoemd gebied geheel ontbreekt. Onder West-Friesland wordt in dit artikel het gebied dat - globaal genomen - gelegen is tussen Hoorn, Enkhuizen en Medemblik, ook wel aangeduid als Oostelijk West-Friesland.

Van der Woude maakt vergelijkenderwijs enkele malen melding van op West-Friesland betrekking hebbende gegevens 2), maar daardoor ontstaat nog geen volledige indruk van de betekenis der scheepvaart voor dit gebied. Wel onderstrepen deze gegevens het grote belang van deze bedrijfstak voor het Westfriesse platteland, een belang dat al blijkt uit het veelvuldig voorkomen van schippers van het friesse platteland in de Sonttoltabelen. Ook andere bronnen maken het mogelijk deze betekenis wat duidelijker te maken, hoewel het steeds om incidentele gegevens gaat. Jacob Govertsz. Oostwoud, schoolmeester te Westzaan, schrijft dat Oostwoud (geboorteplaats van zijn vader) in diens jeugd (1680 à 1690) voor het grootste deel uit zeelieden bestond 3). Ook zijn vader - Govert Maartensz. Oostwoud - ging 's zomers naar zee, terwijl hij zich 's winters in de reken-meet- en stuurmanskunst en de hemelloopkunde bekwaamde. Hij zegde de zee spoedig vaarwel en werd schoolmeester in Hem, waar hij velen de stuurmanskunst onderwees en waar hij - in 1703 - medeoprichter was van een bootsgezellenbeurs.

Het bestaan van bootsgezellenbeurzen in een groot aantal plaatsen in West-Friesland mag ook als een aanduiding worden gezien van het grote belang der scheepvaart. Lootsma vermeldt het bestaan van dergelijke beurzen in Blokker, Bovenkarspel, Westwoud, Hauwert, Hem en Verhuizen 4). Ook echter in Aartswoud, Oostwoud, Opperdoes en Oudendijk zijn bootsgezellenbeurzen werkzaam geweest, terwijl voor Schellinkhout het bestaan van zo'n beurs waarschijnlijk moet worden geacht 5). Aan de soms bewaard gebleven kasboeken van deze beurzen kunnen, wanneer zij voldoende gedetailleerd zijn bijgehouden, ook nog kwantitatieve gegevens worden ontleend. Uit het register van ontvangen inleggelden van de bootsgezellenbeurs te Hem blijkt dat in 1703 56 inwoners van dit dorp één of meer reizen maakten 6). Vrijwel zeker zullen niet alle zeevarenden bij de beurs zijn aangesloten. De drie Hemmer zeevarenden, die op 8 december 1705 voor schepenen tegen hun schipper Jacob Pietersz procedeerden, komen geen van drieën in de boeken der bootsgezellenbeurs voor 7). Omstreeks 60 zeevarenden op een bevolking van ca 600 zielen 8), betekent dat ongeveer eenderde deel van de beroepsbevolking 9) als zeevarende werkzaam was.

Van de bootsgezellenbeurs te Venhuizen - in 1706 opgericht - was tot voor kort nog een lijst aanwezig van personen, die zich in 1706 in de beurs hadden ingekocht 10). Deze lijst bevatte circa 150 namen, voor het overgrote deel inwoners van het dorp Venhuizen, dat enkele decennia later 900 inwoners telde.

Tenslotte nog een laatste aanduiding en wel uit het dorp Schellinkhout. De plaatselijke predikant vermeldt in het kerkeraadsboek dat het op 4 november 1703 gehouden Avondmaal door slechts weinig lidmaten was bezocht, omdat 'veele varende personen nog in zee buijten

's lands waren' 11).

Het dorp Schellinkhout

Hiermee zijn we terecht gekomen bij het dorp, waarover dit artikel handelt en waarvan een klein facet - namelijk de sociale en economische positie van schippers binnen de dorps-gemeenschap - wordt belicht. De keuze van Schellinkhout is op zich een willekeurige, maar komt voort uit het feit dat de geschiedenis van dit dorp door mij reeds eerder werd bestudeerd. 12) De behandelde periode is die van 1680 tot 1720; de archivalische bronnen worden dan wat talrijker, hoewel zij zeker nog niet volledig zijn. De resultaten van het onderzoek worden hieronder in beschrijvende en niet in vergelijkende zin gegeven. Het tot één dorp beperkte onderzoek waar bij slechts de status van een betrekkelijk klein aantal schippers (47) werd onderzocht, maakt het niet mogelijk algemeen geldende konklusies te trekken, hoewel de indruk bestaat dat de situatie van plaats tot plaats niet al te zeer verschilde. Vergelijkend onderzoek zal daarover echter definitief uitsluitel moeten geven.

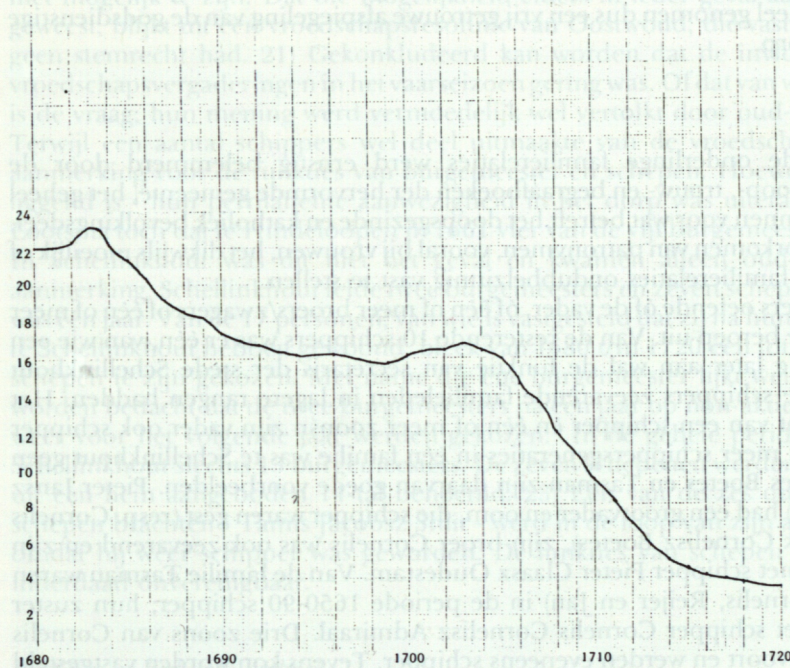
Schellinkhout, ten oosten van Hoorn aan de kust gelegen, telde in 1630 circa 950 en honder jaar later nog maar circa 430 inwoners. 13) Ook voor Schellinkhout valt dus in de loop van de 17e en het begin der 18e eeuw een sterke bevolkingsachteruitgang te constateren, zoals die zich in geheel Holland voltrok. Het dorp had een overwegend agrarisch karakter, waarbij reeds in een vrij vroeg stadium visserij en scheepvaart aan een niet onaanzienlijk deel van de beroepsbevolking werkgelegenheid boden. Godsdienstig gezien was Schellinkhout overwegend gereformeerd (hervormd). Het aantal doopsgezinden was echter groot genoeg voor een eigen gemeente. 14) Het dorp telde ook een klein aantal katholieke inwoners, dat vooral in het 'Noordend' was gekoncentreerd; hier bevond zich ook hun schuilkerk. 15)

Aantal schippers

In de periode 1680-1720 werden 47 in Schellinkhout woonachtige schippers gevonden (zie bijlage). Het samenstellen van deze lijst stuitte op verschillende problemen. Enerzijds bleek de mogelijkheid te bestaan dat een met schipper aangeduid persoon slechts binnenschipper was, anderzijds werden schippers van Schellinkhout (en dat geldt ook voor andere dorpen) in verschillende bronnen nogal eens als schipper van Hoorn aangeduid. Dit laatste werd een enkele keer zelfs zover doorgevoerd dat een schipper, die in Schellinkhout woonachtig was, in het oud-rechterlijk archief van Schellinkhout toch voorkomt als schipper van Hoorn! 16) Ongetwijfeld speelt daarbij het feit dat de schepen eigendom van Hoornse reders waren een rol.

Om te bepalen of iemand kon worden aangemerkt als 'schipper van Schellinkhout' werd als criterium aangehouden dat hij in minstens twee onafhankelijk van elkaar staande bronnen als zodanig moest voorkomen. De belangrijkste archieven, waaruit deze gegevens werden geput, waren het gemeentearchief, het archief der hervormde gemeente, het oud-rechterlijk archief en het notariëel archief van Amsterdam (voorzover geïndiceerd). Als hierboven is gesproken over schippers, dan wordt daarmee bedoeld schippers en/of commandeurs. Van de 47 schippers hebben zich namelijk 7 personen met de walvisvaart bezig gehouden, reden waarom zij niet als schipper, maar als commandeur werden aangesproken. Deze commandeurs komen slechts in de periode 1680-1690 voor; twee van hen treden later als schipper op. Eén van beiden komt enkele malen als schipper en commandeur voor. Van de hierboven genoemde 47 schippers is in de eerste plaats nagegaan over welke periode zij dit beroep uitoefenden. Daarvoor werd uit de hiervoor reeds genoemde en andere eventueel in aanmerking komende bronnen het eerste en laatste jaar genomen, waarin de betrokkene als schipper voorkwam. De periode daartussen beschouw ik als de (minimale) periode van het als schipper werkzaam geweest zijn (zie bijlage). Daarbij heb ik aangenomen - en het onderzoek wees niet op het tegendeel - dat de schippersloopbaan over het algemeen ononderbroken verliep. Vooral de registers van betaalde havengelden uit het stadsarchief van Hoorn gaven in deze richting belangrijke aanwijzingen. 17) Hoewel Hoorn niet steeds de haven was, waar

werd 'overwinterd' en dus havengeld verschuldigd was, kan men Hoorn uiteraard wel als thuishaven beschouwen en komen de Schellinkhouter schippers regelmatig in de genoemde registers voor. Vrijwel alle reders van hun schepen waren dan ook uit Hoorn afkomstig. Uit het bovenstaande kon in grote lijnen worden vastgesteld hoe het verloop van het aantal uit Schellinkhout afkomstige schippers was. Uit de hieronder opgenomen grafiek, waarin dit aantal in vijfjaarlijkse gemiddelden wordt weergegeven, blijkt dat er tot 1690 een lichte daling valt te constateren, vervolgens tot 1705 een periode van stabiliteit en dan een sterke, voortdurende daling van het aantal schippers tot een niveau, dat nog nauwelijks van belang

Aantal schippers van Schellinkhout van 1680 t/m 1720 in vijfjaarlijkse gemiddelden.

kan worden geacht.

Vrijwel alle schippers waren geboren in Schellinkhout; slechts van 5 schippers is bekend dat zij van elders kwamen, maar in alle gevallen was dat uit een dorp in de omgeving. Het merendeel der schippers bleef ook in Schellinkhout wonen. Van 35 van de 47 schippers kon dat met zekerheid worden vastgesteld; zij overleden te Schellinkhout of buitenslands (6) tijdens de uitoefening van hun beroep. Van 5 schippers werd de overlijdensplaats en -datum niet gevonden. Zeven schippers verhuisden, maar ook zij bleven - net als hun naar Schellinkhout verhuizende collega's - binnen West-Friesland woonachtig. Geen van hen vertrok naar Hoorn; voor 1680 kwam dat een enkele maal wel voor, waarbij het beroep van schipper soms veranderde in dat van koopman.

Van 16 schippers kon de doopdatum of het geboortjaar worden achterhaald, wat de mogelijkheid bood om na te gaan op welke leeftijd zij voor het eerst als schipper uitvoeren. Daarbij dient nog te worden bedacht dat steeds is uitgegaan van het eerste jaar, waarin betrokkenen in de onderzochte bronnen als schipper zijn aangetroffen. Mogelijk waren zij echter al eerder in 'functie'. De hierboven bedoelde 16 schippers begonnen hun loopbaan als schipper toen zij resp. 20, 23, 24 (4 personen), 25 (2 personen), 26, 29, 30, 31, 33, 38, 47 en 51 jaar oud waren. Negen anderen waren tijdens of vlak na hun huwelijksdatum al schipper. In het algemeen werd men dus al op vrij jonge leeftijd schipper. Twintig jaar lijkt daarbij bijna te

jong; schipper Jan Tasman volgde op die leeftijd zijn oom (eveneens een Jan Tasman), die onverwacht te Riga overleed, als schipper op 'de Zwarte Tas' op. In dit geval was er dus sprake van een noodsituatie. Mogelijk ook voer hij reeds bij hem als stuurman. Dit was in ieder geval een gebruikelijke leerschool, hoewel gegevens hierover schaars zijn. Slechts van vier schippers is bekend dat zij eerder als stuurman voeren, één schipper was eerder hoogbootsman. Tenslotte nog iets over de godsdienstige gezindheid der schippers. Vijfendertig van de 47 schippers waren hervormd, van wie in ieder geval twee uit een oorspronkelijk doopsgezinde familie kwamen. Viif waren er doopsgezind (waaronder één vader en drie zoons), één vermoedelijk doopsgezind en twee vermoedelijk rooms-katholiek. Van vier schippers kon de godsdienst in het geheel niet worden vastgesteld; in ieder geval waren zij vrijwel zeker niet hervormd. Over het geheel genomen dus een vrij getrouwe afspiegeling van de godsdienstige verhoudingen in het dorp.

Onderlinge familierelaties

Het onderzoek naar de onderlinge familierelaties werd ernstig belemmerd door de onvolledigheid van de doop-, trouw- en begraafboeken der hervormde gemeente, het geheel ontbreken van deze bronnen voor wat betreft het doopsgezinde en katholiek bevolkingsdeel, terwijl het veelvuldig voorkomen van patronymen, vooral bij vrouwen, het dikwijls moeilijk of onmogelijk maakte om familierelaties ondubbelzinnig vast te stellen.

Van 33 van de 47 schippers oefende óf de vader, óf één of meer broers/zwagers of één of meer (schoon)zoons hetzelfde beroep uit. Van de resterende 10 schippers was er één, van wie een zoon stuurman was, die later aan wal de functie van secretaris der stede Schellinkhout prefereerde, terwijl twee schippers zeevarende familieleden in lagere rangen hadden. Het kwam nogal eens voor dat van een schipper én één of meer zoonen zijn vader ook schipper waren (geweest). Drie of meer schippersgeneraties in één familie was te Schellinkhout geen uitzondering. De families Boetes en Tasman zijn daarvan goede voorbeelden. Pieter Jansz Boetes (zie bijlage, no. 7) had een grootvader en oom, die schipper waren gest (resp. Cornelis Pietersz Boetes en Dirck Cornelisz Boetes), zijn broer Cornelis was ook zeevend en zijn zuster Im was gehuwd met schipper Pieter Claasz Oudestam. Van de familie Tasman waren vier broers (Wigger, Cornelis, Reijer en Jan) in de periode 1650-90 schipper; hun zuster Trijntje was gehuwd met schipper Cornelis Cornelisz Admiraal. Drie zoons van Cornelis zetten de familietraditie voort en werden eveneens schipper. Tevens kon worden vastgesteld dat zes schippers met een schippersdochter huwden, één met de dochter van een binnenschipper en één met de weduwe van een schipper. In werkelijkheid zal dit aantal beduidend groter zijn geweest, want met name hier vormde het probleem der patronymen een groot struikelblok bij het vaststellen van de identiteit der aangehuwden. Bovendien is bij de uit andere plaatsen afkomstige bruiden in het geheel niet getracht de identiteit te achterhalen.

Schippers en het dorpsbestuur

Door het veelvuldig en dan voor langere tijd afwezig zijn, waren de schippers niet de meest aangewezen kandidaten voor functies in het dorpsbestuur. Dit gold echter niet voor de vroedschap, omdat hier alleen de welstand als criterium werd gehanteerd. Op oudejaarsdag overhandigden de beide burgemeesters de lijst met de 32 rijksten (zij, die het hoogst in het schotboek genoteerd stonden) aan de schout; deze 32 personen vormden de vroedschap. 18) Helaas zijn deze lijsten uit lang niet alle jaren bewaard gebleven; alleen uit 1684, 1704 t/m 1706, 1708 t/m 1713, 1716, 1718 en 1720 is de samenstelling der vroedschap bekend. In de jaren 1684 t/m 1709 maakten 6 of 7 (oud) schippers deel uit van de vroedschap; daarna neemt hun aantal af, omdat ook het aantal schippers - vanaf 1705 al - sterk daalt. Naast de (oud)schippers hadden ook nog verschillende andere vroedschapsleden een directe relatie met de zeevaart, omdat een familielid zeevend was (geweest).

De invloed der schippers was niet van een zodanige aard dat er bij het vaststellen van

vergaderdata rekening werd gehouden met de aan- of afwezigheid der schippers. Dat was feitelijk ook onmogelijk, omdat er dikwijls bepaalde, bijvoorbeeld met de waterstaat samenhangende problemen waren, die snel om een beslissing vroegen. 19) Helaas zijn er uit de periode, waarover het onderzoek zich uitstrekte, geen nadere gegevens over vroedschapsstemmingen bekend. Dergelijke cijfers zijn er wel uit de jaren 1669 en 1670, toen tijdens een vijftal stemmingen resp. 25, 22, 24, 27 en 27 vroedschapsleden hun stem uitbrachten. Bij de eerste twee stemmingen worden de vroedschapsleden met name genoemd; er zijn voorzover valt na te gaan geen schippers bij. De niet-aanwezige vroedschapsleden waren voor het grootste deel ongetwijfeld 'uitlandig'. 20) Stemmen bij volmacht bleek te Schellinkhout dus niet mogelijk te zijn. Dat die mogelijkheid elders in ieder geval aanleiding tot discussie is geweest, blijkt uit een vroedschapsresolutie van Oostwoud, die vastlegde dat een uitlandige geen stemrecht had. 21) Gekonkludeerd kan worden dat de invloed der schippers in de vroedschapsvergaderingen in het vaarseizoen gering was. Of dat van wezenlijke betekenis was, is de vraag; hun mening werd vermoedelijk wel vertolkt door oud-schippers of verwanten. Terwijl een aantal schippers wel deel uitmaakte van de vroedschap, kwamen zij niet in aanmerking voor de functies van burgemeester en schepen. Hoewel dit zeer voor de hand liggend is - hun permanente aanwezigheid in het dorp was uiteraard vereist - constateert Lootsma toch dat te Hindeloopen in 1661 vier van de vijf burgemeesters schipper waren. 22) In Schellinkhout was dit niet het geval en kwamen alleen oud-schippers eventueel in aanmerking. Schellinkhout telde twee burgemeesters en zeven schepenen; hun ambtstermijn was één jaar. Van de 17 personen, van wie is vastgesteld dat zij na hun schippersloop baan nog te Schellinkhout hebben gewoond, bleek van 1680 t/m 1720 één tot burgemeester en zes tot schepen te zijn gekozen. Met name die ene burgemeester lijkt weinig; daarbij dient wel te worden bedacht dat de twee burgemeesters na een jaar op non-actief te zijn geweest meestal weer voor het volgende jaar werden gekozen. In de gehele periode 1680 t/m 1720 telde Schellinkhout slechts 13 burgemeesters. De zeven schepenen werden jaarlijks door de schout uit een hem aangeboden 14-tal benoemd. 23) Eén van de zes oud-schippers, die het tot schepen brachten - Tamis Jacobsz Smit - werd in de loop van zijn ambtstermijn vervangen, omdat hij weer schipper was geworden. De functies van schepen en schipper bleken dus inderdaad onvereenigbaar.

Schippers en kerkelijke functies

Voor kerkelijke functies gold hetzelfde als voor functies in het dorpsbestuur. Actieve schippers kwamen daarvoor niet in aanmerking. Slechts éénmaal werd daarop, voor wat betreft de hervormde gemeente, een uitzondering gemaakt. Toen ouderling Wigger Tasman in 1686 weer schipper werd, besprak de kerkeraad de vraag of er een nieuwe ouderling moest worden gekozen. Het kwam tot een stemming, waarbij de stemmen staakten. Het lot besliste daarop dat Schipper Tasman in functie mocht blijven. 24) Tamis Jacobsz Smit, in 1705 tot diaken gekozen en korte tijd later weer schipper geworden, moest echter aftreden. 25) Wellicht dankte Wigger Tasman de 'voorkeursbehandeling' aan het feit dat hij tot de meest gegoede en daardoor ook meest invloedrijke burgers behoorde. Hij kan worden gezien als een voorbeeld van een schipper, die het letterlijk en figuurlijk voor de wind was gegaan. Hij was afkomstig uit een oud Schellinkhouter geslacht, dat in het begin van de 17e eeuw reeds aan de scheepvaart deelnam. Drie broers van Wigger Tasman waren eveneens schipper, één van hen werd later koopman te Hoorn. Wigger was van 1694 t/m 1708 in de even jaren burgemeester en in de oneven jaren enkele malen schepen. Voorts bekleedde hij in de hervormde gemeente vele jaren het ambt van ouderling.

Hoe één en ander in de doopsgezinde gemeente was geregeld is onbekend, aangezien er geen archivalia van deze gemeente bewaard zijn gebleven. Slechts het trouwregister voor het gerecht verstrekt hierover een enkel gegeven, waaronder het opmerkelijke feit dat schipper en voorganger der menniste gemeente Pieter Claasz Smit op 27 augustus 1665 getuige was van een in de menniste kerk gesloten huwelijk. 26) Hoe lang deze combinatie van functies heeft voortbestaan is onbekend; Pieter Claasz Smit (vader van o.a. drie zoons, die het eveneens tot

schipper brachten) bleef in ieder geval tot 1690 schipper. Dat hij al die tijd ook voorganger is geweest lijkt mij onwaarschijnlijk, hoewel onduidelijk is of de functies van voorganger en predikant identiek zijn.

De beschikbare gegevens zijn dus voornamelijk tot de hervormde gemeente beperkt. Deze kende een tweetal ambten: dat van ouderling (naast de predikant belast met het opzicht over de gemeente) en dat van diaken (belast met de armenzorg). Aangezien er voor het opzicht bij voorkeur oudere gemeenteleden in aanmerking kwamen, kunnen we in dit ambt bijvoorbeeld ook schippers 'in ruste' verwachten. Van de 17 daarvoor in aanmerking komende personen (zie schippers en dorpsbestuur) werden er vijf inderdaad één of meerdere keren tot ouderling gekozen. Slechts éénmaal werd een (oud)-schipper tot diaken verkoren: de hierboven reeds genoemde Tamis Jacobsz Smit, die echter spoedig weer moest bedanken.

De STEDE SCHELLINKHOUT. 1726.

De kerk van Schellinkhout. Ets naar C. Pronk en H. Spilman, 1726. Atlas van Stolk

De welstand der schippers

Bij de vraag naar de welstand der Schellinkhouter schippers, ook gezien in relatie tot hun dorpsgenoten, stuit men direkt op enkele problemen. Het belangrijkste bronnenmateriaal, zoals bijvoorbeeld belastingkohieren, ontbreekt geheel en wat er wel aan archivalia bewaard is gebleven, geeft vaak alleen indirekt gegevens. Toch is het op die manier mogelijk om een globaal beeld te krijgen.

In de eerste plaats is - zoals al vermeld - bij de samstelling der vroedschap de rijkdom het enige criterium. In ieder geval 15 van de 47 schippers hebben in de periode 1680 t/m 1720 tot de vroedschap behoord, één der vertrokken schippers behoorde al spoedig tot de vroedschap in zijn nieuwe woonplaats. Zeventien schippers hebben in ieder geval nooit tot de vroedschap behoord; was dat wel het geval geweest, dan had hun naam zeker op één van de bewaard gebleven vroedschapslijsten moeten voorkomen. Van de resterende 14 schippers is het mogelijk dat zij lid van de vroedschap zijn geweest in de jaren, waarvan geen lijsten bekend zijn.

Met de nodige voorzichtigheid kan worden gesteld dat ongeveer de helft van de groep schippers tot de vroedschap heeft behoord, wat ongetwijfeld niet voor de bevolking als geheel heeft gegolden.

Een tweede gegeven, waarin de welstand tot uitdrukking wordt gebracht, is de bij huwelijk en begraven betaalde impost. Er waren vijf klassen: fl. 30.- (in Schellinkhout nauwelijks voorkomend), fl. 15.-, fl. 6.-, fl. 3.- en pro deo. Helaas zijn ook de impostregisters niet volledig bewaard gebleven. Terwijl de impost op het trouwen en begraven voor het eerst in 1695 werd geheven, begint het Schellinkhouter register pas in 1709. 27) Daardoor kwamen slechts 12 schippers in dit register voor (door eigen huwelijk of overlijden of dat van vrouw/kinderen). Drie van hen (25%) betaalden fl. 6.- en negen (75%) fl. 3.-. Ter vergelijking: van alle impostbetalingen te Schellinkhout in de periode 1709 t/m 1720 waren er 12 in de klasse van fl. 6.- (4%), 151 in de klasse van fl. 3.- (48%) en 149 in de klasse van pro deo (48%). Ook hieruit valt de konklusie te trekken dat de schippers ongetwijfeld tot de meest welvarende inwoners behoorden, hoewel het geringe aantal schippers vooral nu tot voorzichtigheid noopt.

Een laatste mogelijkheid om wat meer inzicht in de welstand der schippers te krijgen, bieden overzichten van onroerende goederen en andere archivalia betreffende bezittingen. Er is een register uit 1707, dat de eigenaren van alle landerijen, akkers en erven vermeldt in verband met het onderhoud van de dorpswegen. 28) Daarnaast verstrekken de transportregisters gegevens over de mate, waarin schippers deelnamen aan transakties op dit gebied. 29) In het overzicht van 1707 komen 7 schippers en 7 oud-schippers voor; vier schippers, die ten tijde van de samenstelling van het overzicht nog ongehuwd waren, komen er niet in voor. Klaarblijkelijk hadden zij nog geen bezittingen, die hen onderhoudsplichtig maakten. Deze 14 (oud)-schippers bezaten in totaal 34 1/2 morgen land van de in totaal 650 morgen, die Schellinkhout groot was. We kunnen dus niet stellen dat de schippers in 1707 tot degenen behoorden, die veel grond bezaten, temeer daar één oud-schipper (Wigger Tasman) al 12 1/2 van deze 34 1/2 morgen bezat. Wel dient te worden opgemerkt dat bijna de helft van de Schellinkhouter landerijen eigendom was van personen of instellingen van buiten het dorp. 30) Van de vermelde zeven schippers bezaten drie personen meer dan 1 morgen land, van de zeven oud-schippers waren dat er vier.

Op grond van deze gegevens bestaat de indruk dat de schippers zich tijdens hun activiteiten op zee nog niet al te zeer met het agrarisch bedrijf bezig hielden. Het is dan ook de vraag of de in een landbouwenquête van 1800 vermelde konstatering dat de boeren tevens zeeman waren en zoveel land en vee hadden, als hun vrouwen in de zomer konden beheren, voor de periode rond 1700 reeds opgaat. 31) Natuurlijk kan men uit deze opmerking niet konkluderen dat omgekeerd de meeste schippers ook boer zouden moeten zijn, maar enige samenhang had er dan toch wel dienen te bestaan.

We bezat vrijwel iedere schipper een eigen huis met erf en vast staat ook dat deze huizen soms hofsteden waren, maar de oppervlakte land in eigendom was toch beslist te klein. 32) Ook enkele inventarissen van door schippers nagelaten goederen ondersteunen deze gedachte; deze nalatenschappen bevatten weinig of in het geheel geen landerijen. 33) Het zou natuurlijk mogelijk zijn dat zij voor het boerenbedrijf(je) land huurden. In het hierboven reeds genoemde overzicht van 1707 wordt van circa 26 morgen land naast de eigenaar ook de huurder vermeld; daarbij is geen (oud)-schipper. Van de 26 morgen 'dorpslanden' (eigendom van het dorp) werd slechts 3 morgen door een oud-schipper gehuurd. 34) Ook van de weinige diakonie- en kerkegoederen uit dezelfde periode zijn geen schippers als huurder bekend met uitzondering van het grasgewas van het kerkhof, maar dat kan nauwelijks van belang worden geacht. 35) Tenslotte wordt er in een attestatie uit 1691 t.b.v. een proces van Drechterland tegen het Geestmerambacht een groot aantal namen van huurders en verhuurder vermeld. Daarbij komt maar één schipper voor: als verhuurder. 36)

Het bovenstaande samenvattend lijkt het verantwoord aan te nemen dat - hoewel in principe de mogelijkheden voor een agrarisch bedrijf in het algemeen wel aanwezig zullen zijn geweest en later ook wel werden gerealiseerd - er door de schippers en hun gezin tijdens het schippersbestaan op dat terrein niet al te veel activiteiten werden ontplooid. Wel is het

mogelijk en zelfs waarschijnlijk dat er produktie voor het eigen onderhoud plaats vond. Na het beëindigen van de zeemanscarrière valt bij verschillende schippers een verhoogde activiteit in de 'onroerend goed-sektor' te konstateren en zullen de agrarische activiteiten ook vaak zijn toegenomen.

Samenvatting en konklusie

De schippers behoorden - althans in de onderzochte periode - ongetwijfeld tot de meest gegoede inwoners van Schellinkhout, hoewel de vrijwel steeds met welstand gepaard gaande invloed in het dorpsleven voor hun veelvuldige afwezigheid niet altijd konkreet tot uitdrukking zal zijn gekomen. De sterke onderlinge familierelaties en huwelijken met andere dorpsregenten zullen er echter mede toe hebben bijgedragen dat indirekt er toch wel sprake van invloed zal zijn geweest. In veel gevallen was men al op vrij jonge leeftijd schipper geworden en wanneer men, na verloop van jaren, besloot de schippersloopbaan te beëindigen, kon er vaak daadwerkelijk aan het dorpsbestuur worden deelgenomen. Vaak zal dan ook voor de één of andere vorm van agrarisch bedrijf zijn gekozen. Het onderzoek wees er niet op dat dat, wanneer men nog schipper was, reeds in belangrijke mate het geval was. Deze konklusies dienen met de nodige voorzichtigheid te worden bezien. Het onderzoek was strikt plaatselijk van karakter en had slechts betrekking op een bepaalde periode. Hoewel het vermoeden bestaat dat het beeld elders in West-Friesland niet fundamenteel anders was, zal nader onderzoek eerst een dergelijk vermoeden mogelijk kunnen bevestigen.

Noten

- 1) A.M. van der Woude, Het Noorderkwartier, 362-363, Wageningen, 1972.
- 2) A.M. van der Woude, a.w., 368, 383 e.a.
- 3) Jacob Honig Jnsz. Jr., Jacob Oostwoud (bewerkt door S. Lootsma), in: Zaanlandsch Jaarboek over het jaar 1934. Koog aan de Zaan, 1934.
- 4) S. Lootsma, 'Draeght elckanders lasten': bijdrage tot de geschiedenis der 'Zeevarende Beurzen' in Noord-Holland, in: West-Friesland's Oud en Nieuw, III (1929), 12-61 en X (1936), 71-74.
- 5) Piet Boon, Een kijkje in de geschiedenis van Schellinkhout, 145. Hoorn, 1977.
- 6) Archiefdienst Westfriese Gemeenten (hierna AWG), Oud-archief Venhuizen, inv. no. 15.
- 7) AWG, Oud-rechterlijke archieven (ORA) 4812, dd. 8-12-1705.
- 8) In 1730 werden er te Hem in verband met de verponding 117 huizen geteld. Voor dat jaar neemt Van der Woude een gemiddelde bewoning per huis van 4,3 personen aan.
- 9) Van der Woude, a.w., 371: Bij een inwonertal van 700, wordt de beroepsbevolking op ruim 200 personen berekend. Voor een inwonertal van 600 personen, zal de werkende bevolking dus omstreeks 180 mensen hebben bedragen.
- 10) J.H. Pielage, Venhuizen en Hem in de loop der eeuwen, 63. Venhuizen, 1940.
- 11) AWG, Kerckeboek der hervormde gemeente, 1631-1651, 1659-1717.
- 12) Piet Boon, a.w.
- 13) Idem, a.w., 32-33.
- 14) Idem, a.w., 78-79.
- 15) Idem, a.w., 75-77.
- 16) AWG, ORA 4784, dd. 10-4-1708.
- 17) AWG, Oud-archief Hoorn, inv. no. 559, bergnr. 2577-2578.
- 18) Piet Boon, a.w., 50.
- 19) AWG, Oud-archief Schellinkhout no. 1, zie bijvoorbeeld resoluties dd. 29-6 en 8-7-1670.
- 20) Idem, resoluties dd. 30-3 en 26-5-1669 en 2-3, 29-6 en 8-7-1670.
- 21) AWG, Oud-archief Midwoud no. 1a, resoluties vreeschap Oostwoud dd. 24-10-1725.
- 22) S. Lootsma, De zeevaart van Hindeloopen in de zeventiende en achttiende eeuw, 221, in: Economisch-Historisch Jaarboek, XXI (1937-1939).

- 23) Piet Boon, a.w., 39
- 24) AWG, Kerckeboek der hervormde gemeente Schellinkhout, dd. 3-8-1686.
- 25) Idem, dd. 29-4-1705.
- 26) AWG, DTB Schellinkhout no. 5.
- 27) Idem, no. 8.
- 28) AWG, Oud-archief Schellinkhout, inv. no. 71
- 29) AWG, ORA 4782-4784)
- 30) Piet Boon, a.w., 103-104.
- 31) De landbouwenquête van 1800, medegedeeld door J.M.G. van der Poel, in: Historia Agricultura, I (1953). Zie ook Maritieme Geschiedenis der Nederlanden, dl. 3: J.R.Bruijn, Zeevarenden, 162. Bussum, 1977.
- 32) AWG, Gaardersarchief Schellinkhout, no. 1, dd. 6-1-1688 en ORA 4779, dd. 22-7-1682.
- 33) AWG, Gaardersarchief Schellinkhout no. 1 (Pieter Jansz Boetes dd. 1691 en Pfter Woutersz Rentenier dd. 1685) en ORA 4784 dd. 15-2-1704 (Dirk Sijbrantsz Meester).
- 34) AWG, ORA dd. 27-1-1706.
- 35) AWG, Armenboek van Schellinkhout, 1671-1724, en Kerkboek van kerkmeesteren, 1621-1766.
- 36) AWG, ORA 4783, dd. 17-9-1691.

BIJLAGE (overzicht van schippers van Schellinkhout 1680 t/m 1720)

Naam	Geboorte-/ overlijdensjaar (indien bekend)	Als schipper voorkomende (voorzover bekend)	Godsdienst
1. Cornelis Cornelisz Admiraal, alias Tas	? - 1714	1682 - 1706	herv.
2. Jan Barendsz	? - 1690	1682 - 1689	'
3. Claas Jansz Berk	1632- 1703	1679 - 1698	'
4. Cornelis Claasz Berk	1663- 1743	1694 - 1708	'
5. Dirck Claasz Berk	1674 - c. 1715	1699 - 1715	'
6. Maarten Jansz Bestevaar	? - 1709	1679 - 1695	'
7. Pieter Jansz Boetes	? - 1691	1680 - 1691	onbekend
8. Floris Pietersz Butterhoek	1651- 1706	1687 - 1706	herv.
9. Pieter Florisz Butterhoek	1684 - ?	1707	'
10. Claas Claasz Buijtdijck	? - 1688	1681	'
11. Cornelis Pietersz Buijtdijck	1674 - ?	1698 - 1705	'
12. Claas Arisz Coster	? - voor 1692	1674 - 1686	doopsgez.
13. Pieter Claasz Coster	? - 1705	1694 - 1705	herv.
14. Pieter Germentsz	? - 1682	1680 - 1682	'
15. Jan Hendriksz Graaf	1651 - 1689	1689 - 1705	'
16. 1705			
16. Claas Jansz Graaf	c. - 1725 1692	1716 - 1722	'
17. Teunis Jansz Graaf	1681 - ?	1705 - 1719	'
18. Frederik Jansz Haan	? - 1709	1681	mogelijk doopsgez.
19. Claas Claasz Huijsman	? - c. 1706	1685 - 1706	herv.
20. Krijn Jacobsz	? - 1685	1677 - 1685	onbekend
21. Brant Jansz	? - 1715	1699 - 1707	herv.
22. Claas Jansz Laan	? - voor 1688	1674 - 1682	onbekend
23. Dirck Sijbrantsz Meester	? - 1703	1687 - 1703	herv.

24. Meus Gerritsz Mul	? - 1686	1665 - 1686	herv.
25. Pieter Claasz Oudestam	c. - 1724	1680 - 1684	'
	1647		
26. Willem Willemsz Pauw	? - 1688	1678 - 1688	'
27. Volkert Cornelisz Pijnappel	? - 1702	1680 - 1702	'
28. Pieter Woutersz Rentenier	? - 1685	1680 - 1684	'
29. Wouter Pietersz Rentenier	? - 1730	1707 - 1723	'
30. Claas Dirksz Rob	? - 1725	1692 - 1705	'
31. Reijlof Claasz Rob	c. - 1724	1705 - 1723	'
	1676		
32. Claas Sijmensen Roos	? - 1691	1673 - 1690	'
33. Claas Pietersz Smit	? - ?	1683 - 1696	doopsgez.
34. Evert Pietersz Smit	? - ?	1682 - 1684	'
35. Jan Pietersz Smit	? - 1713	1680 - 1695	'
	(?)		
36. Pieter Claasz Smit	? - ?	1658 - 1691	'
37. Tamis Jacobsz Smit	? - 1709	1696 - 1709	herv.
38. Teunis Claasz Spits	? - ?	1682 - 1685	vermoedelijk r.k.
39. Claas Pietersz Steenhuijs	? - 1728	1690 - 1711	herv.
40. Pieter Jansz Steenhuijs	1682 - 1751	1708 - 1714	'
41. Jan Cornelisz Tasman	1660 - 1710	1680 - 1710	'
42. Pieter Cornelisz Tasman	c. - ?	1679 - 1687	"
	1657		
43. Reijer Cornelisz Tasman	1673 - 1724	1703 - 1711	'
44. Wigger Pietersz Tasman	c. - 1708	1663 - 1690	'
	1638		
45. Doede Thoemsz	? - 1719	51675 - 1693	onbekend
46. Claas Pietersz Wolf	? - ?	1690 - 1691	mogelijk r.k.
47. Pieter Woutersz	? - ?	1684 - 1685	herv.

De vroege Nederlandse vaart op Straat Davis

P. Dekker

In een aantal eerdere publicaties behandelde ik reeds de jaarlijkse Nederlandse ruilhandel met de Groenlanders, die veel eerder een aanvang nam dan de geregelde walvisvangst door onze schepen in het Arctische zeegebied ten westen van Groenland, Straat Davis. 1) Wanneer we het begin van een regelmatige, elk seizoen terugkerende, handel door een aantal schepen uit de Republiek moeten plaatsen, is vrij nauwkeurig af te leiden uit enkele reeds door mij in genoemde publicaties vermelde factoren. De belangrijkste is wel het request, ingediend op 8 december 1739 door de Gecommitteerden van de Groenlandse- en Straat Davids Visserij bij de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden. In dit request wordt verwezen naar een al eerder, in 1737, bij de Staten van Holland en West-Friesland ingediend dergelijk stuk met betrekking tot de belemmeringen die onze handel door de Denen in Straat Davis ondervond. 2) In dit request van 1737 werd een zinsnede opgenomen over de commercie in genoemde zeestraat, 'dewelke aldaar sedert meer dan vijftig jaaren met redelijk goed succes en voordeel vrij en onverhindert gedreven is geworden.....enz'. Rekening houdende met de omstandigheid dat het request bedoeld was om de aanspraken van de Nederlandse reders op een vrije handel met de Groenlanders kracht bij te zetten, door onder andere te wijzen op de lengte van de periode waarin reeds commercie langs de kusten van Straat Davis werd gedreven, mogen we zeker aannemen dat het tijdvak van 'meer dan vijftig jaaren' ruim genomen zal zijn en dat er voor 1680 geen sprake was van een geregelde handelsvaart, door meerdere schepen, vanuit onze Republiek. Daar in 1719, het eerste jaar waarover een lijst van de Straat Davisvaart is

Afb. 1 'Een Amsterdamer Galjoen gestrandt, geladen et glas en strop. Achter bergen den 31 December Anna 1710'. Deze afbeelding van Jacob Admiraal toont een éénmast koopvaardij-galjoen, zoals deze veelvuldig voor de ruilhandel op Straat Davis zijn ingezet. (Scheepvaart Museum Helsingör)